

Romano hangos

ROMSKÝ HLAS • ČTRNÁCTIDENÍK ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE • ROČNÍK 24 • ČÍSLO 18-19 • VYŠLO 16. PROSINCE 2022

CENA 27 Kč

Komentář Tomáše Ščuky:
Jaká témata přinesl
rok 2022

strana 3

Veronika Kačová:
Mediální obraz Romů

strana 9

Rozhovor s Michalem
Mižigárem
...o tom, jak Romové slaví
Vánoce

strana 10 a 11

ZPRÁVY

Proběhla mezinárodní konference věnující se nezaměstnanosti mladých lidí

Česká republika – V pátek 9. 12. 2022 náhle zemřel romský aktivista, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu, Čeněk Růžička. Podle vyjádření rodiny zemřel na srdeční selhání. Čeněk Růžička v roce 1997 spoluzaložil a také vedl Výbor pro odškodnění romského holocaustu, v jehož rámci do poslední chvíle usiloval o důstojnou připomínku romských obětí a odškodnění přeživších. Byl dlouholetým bojovníkem za odstranění vepřina z místa koncentračního tábora v Letech u Písku a vybudování důstojného památníku na tomto místě. Čest jeho památce a upřímnou soustrast pozůstalým vyjadřuje redakce Romano hangos.

Praha – V Praze se před Velvyslanectvím Řecké republiky uskutečnila pietní akce k uctění památky šestnáctiletého Roma Kostase Fragoulise, kterého minulý týden postřelil policista a v úterý 13. prosince mladík zemřel. Zpravodajskému serveru Romea.cz to oznámil Mar-

Pokračování na str. 2

foto: archiv Tomáše Ščuky

Začátkem prosince proběhla v tureckém Istanbulu konference věnující se mládeži, konkrétně pak vysoké nezaměstnanosti mladých osob

ve věku 15 až 35 let. Tuto důležitou akci uspořádal SALTO-YOUTH. Jde o síť sedmi informačních center, která pracují na evropských prio-

ritních oblastech v oblasti mládeže. V rámci školicí strategie Evropské komise poskytuje SALTO-YOUTH zdroje neformálního vzdělávání pro

pracovníky s mládeží a vedoucí mládeže a organizuje školicí a kontakt-

Pokračování na str. 2

O Romano hangos, workshopech a neziskovkách

foto: archiv Ladislava Muchy

Na otázky tentokrát odpovídal šéfredaktor romských novin Romano hangos Sabir Agalarov. V rozhovoru se dočtete nejen o dlouholetém vydávání Romano hangos, ale také o tom, jak se stát redaktorem a být lepším člověkem.

Ahoj, Sabire, pro začátek řekněme našim čtenářům něco o historii novin Romano hangos. Kdy začaly noviny vycházet a jak se v průběhu let měnily? A vzpomeň si na začátky své práce, co by šéfredaktora romských novin?

Veroniko, co to je za nápad, udělat si se mnou rozhovor do Romano hangos. To by mě ani ve snu nenapadlo, že s tímto na mě přijdeš. Ale vlastně, proč ne... K historii novin mohu říct jen to, že nějakou mají. Romano hangos vznikl na vlně sametové revoluce jako jedna z hlásných trub Romů zakládajících první demokratické romské instituce. Vedle Romano lav a Romano kurko i Romano hangos usiloval o status regionálních dvojjazyčných novin se články psanými

Pokračování na str. 6

ZPRÁVY

Dokončení ze str. 1

co Cavali, předseda kontroverzní romské politické strany Roma Luma. Postřelení mladíka policií vyvolalo v Řecku protesty romské komunity, jejíž představitelé stát kritizují kvůli rasismu. Dosud byl zatčen nejméně jeden policista a případ je policií prošetřován. I v úterý po oznámení smrti se konaly protestní shromáždění, kterých se v Soluni nebo Aténách zúčastnily tisíce lidí, nejen Romů.

Německo – Další vlnu razíí a zatýkání očekává šéf Spolkového kriminálního úřadu (BKA) Holger Münch v souvislosti s přípravou převratu, který v Německu chystali příznivci krajní pravice. Münch to řekl v rozhovoru s veřejnoprávní televizí ZDF, kde uvedl, že prozatím je obviněno 54 lidí. Spiklence, které němečtí vyšetřovatelé označují jako teroristické uskupení, sledovaly bezpečnostní úřady od jara.

Nová naděje pro ohroženou romštinu

PROLOGOS

1 Eršúnestar sas lav, odá Lav sas pašo Dél u odá Lav sas o Dél. 2 Adá sas eršúnestar pašo Dél. 3 Savóro uštila prékal

leste u bijal leste na uštila nič, so hin. 4 Andre leste hin dživipen u o dživipen sas švetlo le nípengero. 5 Odá švetlos lábol andre rat u e rat les na liginda.

V letošním roce byl zahájen projekt „Sběr a zpracování jazykových dat s cílem vytvořit jazykové technologie pro revitalizaci romštiny“, jehož cílem je vybudovat digitální korpus romštiny (DKR) – archiv ohroženého jazyka, který bude vhodný pro postupnou tvorbu počítačových programů sloužících jazykové revitalizaci.

Výzkumný tým se chce zaměřit na více romských dialektů a postupně vytvářet počítačové programy sloužící jazykové revitalizaci. Nejprve budou zmapovány dostupné jazykové zdroje a budou shromážděny do jednoho repozitáře (DKR, viz výše). Dále budou kategorizovány, katalogizovány a vyhodnoceny z hlediska vhodnosti pro daný záměr. Souběžně bude mapováno technologické zázemí zvláště se zaměřením na možnosti vytvoření neuronálního strojového překladu.

Výsledky tohoto projektu budou v další etapě sloužit k tvorbě digitálních nástrojů, které by měly pomáhat mluvčím romštiny k uchování a ožívání jejich jazyka a jeho předávání mladším generacím. Veřejná část digitálního korpusu romštiny umožní běžným uživatelům tohoto jazyka vyhledávat výskyty a formy výrazů, někdy už zapomenuté, dále syntaktické vazby a sémantické vztahy, otázky spojené s pravopisem a podobně. Pro učitele romštiny bude DKR představovat důležitý zdroj v případě, že budou potřebovat dohledat autentické romské texty/věty. Překladatelům mezi romštinou a dalšími jazyky korpus umožní ověřování jazykových forem a stavu úzu romštiny. Lingvistům umožní frekvenční rešerše, stane se tedy základem pro další kvantitativní výzkum jazyka a podpoří další materiálově (empiricky) zaměřené studie. Uvedení metainformací u jednotlivých segmentů korpusu umožní filtrovat data podle synchronní, či diachronní perspektivy (temporální třídění), čili bude možné vyfiltrovat nejnovější úzus a odlišit jej od starších formulací. – Soupis sebraných elektronických zdrojů (na webové stránce projektu) umožní jak běžným uživatelům romštiny, tak odborné veřejnosti získat přehled o dostupných dílech zdrojích pro jejich další případné rešerše.

Hlavním řešitelem je PhDr. Tomáš Svoboda, Ph.D. z Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Hlavním spoluřešitelem je Mgr. Zbyněk Andrš, Ph.D. z Katedry sociální a kulturní antropologie Univerzity Pardubice.

Projekt byl podpořen Úřadem vlády ČR v rámci programu EC – Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků.

Zbyněk Andrš

Proběhla mezinárodní konference věnující se nezaměstnanosti mladých lidí

Dokončení ze str. 1

ni aktivity na podporu organizací a národních agentur v rámci Evropské komise. Letos se konal již šestý a poslední ročník, který měl za cíl vytvořit prostor pro ucelenější spolupráci mládežnických organizací z různých zemí. Cílem konceptu je šířit povědomí o zranitelném postavení mladých lidí a lépe monitorovat jejich problematický přístup na trh práce. Týdenní program měl teoretickou a praktickou část.

V tomto roce dali organizátoři výrazný prostor vybraným účastníkům z předchozích ročníků. Tzv. příklady dobré praxe byly sdíleny mezi více než 100 účastníky z celé Evropy. Velmi inspirující, mnohdy emotivní příběhy poukazují na nerovné příležitosti a startovací podmínky mezi mladými lidmi. To se samozřejmě týká i naší komunity. Z důvodu sociálního vyloučení, rostoucí chudoby či etnického původu mají romské děti velmi ztížené podmínky ve vzdělávání. Za Českou republiku jsem měl tu čest prezentovat tyto otázky na výše zmíněném setkání. Upozornil jsem především na existující segregaci romských dětí ve školství a chybějící informa-

ce o romské historii a kultuře ve vzdělávání. Byl jsem velmi mile překvapen zkušenostmi, které zástupci neziskových organizací ve svých zemích mají. Více než 100 účastníků představovalo rozmanitost nejrůznějších kultur s odlišným zázemím a příběhy. Ony příběhy byly z mého pohledu nejsilnějším článkem celé této konference. Empatie a vzájemné pochopení bariér na cestě za úspěchem byly spontánní. Jsem přesvědčen, že za tou přirozeností stojí právě diversita (rozmanitost) mezi účastníky. Naše jinakost, ale zároveň velmi podobné osobní cesty, nás v podstatě obohacují. Přinášíjí i prostor ke vzájemné spolupráci. Ke spolupráci, která má pomoci mladým lidem zdotat překážky, které jsme také museli překonat. Osobní zkušenosti jsou pro práci se zranitelnými a potřebnými klíčovými. Bez nich je zkrátka složité pochopit neúspěch konkrétní osoby, rodiny. Dávají nám také možnost lépe porozumět reálným potřebám v komunitách. Hlavním výstupem z těchto mládežnických akcí by měla být evropská spolupráce při řešení společenských problémů, s nimiž se mladá generace potýká. Posledním částí setkání proto byla věnována budou-

cím projektům. V menších pracovních skupinách byly vytvořeny projektové záměry. Vzájemná výměna kontaktů by měla zajistit pokračování v komunikaci a vypracování projektů do finální podoby.

Nezaměstnanost mezi mladými lidmi je v Evropské unii vysoká. V některých zemích, jako je například Španělsko, se nezaměstnanost mladých pohybuje na více než 40%. Ve spolupráci s veřejnými institucemi na národní i evropské úrovni hraje důležitou roli i neziskové organizace. Jejich zkušenosti z terénu mohou přispět ke zlepšení situace mládeže ve jejich okolí. Kvalitní vzdělání i další neformální vzdělávání je nejlepší investicí pro osobní uplatnění každého z nás. Kvalitní vzdělání pro všechny děti, bez rozdílu sociálního nebo etnického statutu, by mělo být veřejným zájmem celé společnosti. Budou-li však nadále nerovnosti ve vzdělávání přehlíženy, čísla mladých osob v rizikové situaci mnohonásobně vzrostou. V době extrémního zdražování bude schopnost konkurovat rozhodující. Podpořme naše děti dle svých možností, jak nejlépe to umíme.

Tomáš Ščuka
foto: archiv Tomáše Ščuky

Romové v československé kinematografii pohledem umělce Roberta Gabrise

Do poloviny ledna mohou návštěvníci Muzea romské kultury shlédnout výstavu romského umělce Roberta Gabrise s názvem Biela televízia. Projekt přináší rešeršní pohled na československou kinematografii minulého století, ve které jsou Romové dle autora zobrazováni rasisticky. „Ak sa chce spoločnosť naučiť, ako byť inkluzívnou a starostlivou, mala by nám dať možnosť artikulovať konštruktívnu kritiku a potrebné zmeny vnímania. Dajte nám do ruky kameru a vaše postavenie v spoločnosti, my za to roztrieštíme vaše špinavé predstavy

o nás,“ říká autor. Výstavní projekt v Muzeu romské kultury vznikl ve spolupráci se Společností Jindřicha Chalupického, která už od roku 2016 pořádá cyklus intervencí v regionálních galeriích, muzeích i institucích nevýstavního zaměření. Robert Gabris (nar. 1986), pocházející ze slovenského města Hnúšťa-Likier, je absolventem Vysoké školy výtvarných umění v Bratislavě. Poté pokračoval v magisterském programu na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde dnes žije a tvoří. Ve svých dílech se tematicky zaměřuje na proble-

matiku queer tělesnosti, inkluze vyčleněných komunit do majoritní společnosti a s tím související rovnoprávnosti. Gabrisův výtvarný přesah je významný v mezinárodním kontextu. Svá díla představil formou skupinových i sólových výstav v mnoha evropských zemích (Rakousko, Itálie, Německo, Francie a další). Výstavu Biela televízia můžete shlédnout v Muzeu romské kultury od 27. 10. 2022 do 15. 1. 2023, ve změněné otevírací době do 17 h.

Kristýna Mikešová
Muzeum romské kultury
foto: Muzeum romské kultury

Literární soutěž Janka Horvátha má své vítěze

Jako uctívou vzpomínku na našeho nedávno zesnulého redaktora Janka Döme Horvátha jsme letos poprvé vyhlásili tuto soutěž. Od července do poloviny listopadu jsme v naší redakci přijímali příspěvky v češtině i romštině od našich čtenářů, kteří se chtěli zúčastnit. Celkem jsme obdrželi 32 soutěžních příspěvků. Ty nejlepší z nich postupně zveřejníme v novinách a na Facebooku. Brzy napíšeme všem soutěžícím, kteří získávají předplatné novin na další rok!

Všechny příspěvky jsme pečlivě přečetli a zhodnotili. Sešly se nám příspěvky v češtině, v romštině, přeložené oběma směry, básně, povídky i příběhy z vlastního života.

Jsmo rádi, že mnoho z vás (včetně těch, kteří se umístili na předních příčkách) si vybralo poezii. Janko by na vás byl velmi pyšný!

Pro tento ročník jsme vyhlásili dělení příspěvků do dvou kategorií – v romštině a v češtině. V každé kategorii jsme vybrali tři nejlepší au-

tory. Přesněji tedy řečeno autorky, muži se nám do finále neprobojovali. Objevily se mezi nimi jak renomované autorky, které prokázaly svou kvalitu, tak úplné začátečnice. Všechny dostanou autorský honorář a v posledních dvou číslech letošního roku si budete moci přečíst jejich díla. Také od nás dostanou nabídku na další spolupráci.

V kategorii „romština“ se umístily na prvních třech místech Iveta Kokyová, Eva Kropiwnická a Květa Podhradská. V kategorii „čeština“ se umístily Jarmila Hannah Čermáková, Mária Hušová a Pavlína Bobková. Příspěvky těchto autorek Romano hangos přinese ke svým čtenářům a autorkám připiše odměnu. Srdečně gratulujeme!

Speciální cenu od nás získává dvanáctiletá Loriana Tolvayová, která je nejmladší účastnicí soutěže. Její aktivity si ceníme a rádi bychom ji podpořili jak v psaní, tak ve čtení, proto vyhrává poukaz do knihkupectví, kde si vybere knihy dle vlastního uvážení.

Soutěž jsme uspořádali díky finanční podpoře Statutárního města Brna, z dotačního programu v oblasti národnostních menšin a etnik.

Všem soutěžícím moc děkujeme za účast!

Vítězné texty najdete na str. 9.

Jana Vejplachová
ředitelka SRNM

KOMENTÁŘ

Jaká témata přinesl rok 2022

TOMÁŠ ŠČUKA

Poslední měsíc v roce je vedle vánočních svátků a rodinné pohody také okamžikem, kdy můžeme končící rok zhodnotit. V tomto příspěvku se proto pokusím připomenout důležité události, které letos ovlivnily naše životy. Prudký nárůst inflace a zvýšení cen za energie jsou ve veřejném prostoru zmiňovány nejčastěji. Ekonomická krize se dotkla nás všech, negativní dopady se bohužel nejvíce týkají těch nejzranitelnějších skupin. Rodiny s dětmi jsou tak dnes nuceny odpirat si věci, které byly ještě nedávno běžné. Šetříme na energiích, potravinách a dalších službách, které potřebujeme k pravidelnému fungování. Silně tento stav ovlivnila ruská agrese na Ukrajině. Ta započala v únoru a stále trvá. Solidarita ve prospěch Ukrajiny je z české strany vysoká. Pomoc je samozřejmě v tomto ohledu na místě, ovšem představuje obrovské množství finančních prostředků, které České republice nyní chybí. Více než 500 000 běženců z Ukrajiny naše země také přijala. Naopak méně než 1% z příchozích běženců romského původu se dočasné ochrany nedočkal. Po příchodu romských matek s dětmi se rázem začaly ve veřejném prostoru objevovat otázky typu dvojího občanství či zneužívání sociálních dávek. Nutno podotknout, že do té doby podobné otázky vůči přibližně 350 tisícům příchozích běženců nikdo nepokládal! Mimo otevřenosti naší společnosti pomáhat uprchlíkům se prokázal i dvojitý metr vůči těm „méně podobným a blízkým“.

V moderní době, kdy si v mnoha ohledech žijeme nad poměry, je stále co zlepšovat. Vyspělou demokracií zatím nejsme. Stále žijeme ve společnosti, kde je politika lidských práv na nízké úrovni. Nyní předsedáme Evropské unii, supranacionálnímu útvaru, který vznikl na hodnotách a principech respektujících lidskou důstojnost, jinakost a práva národnostních menšin. Ve skutečnosti jsme stále daleko od sdílení těchto zásad. Pro některé členské země stále odpovídá představa Evropana – blond vlasy a modré oči! Jako by onu rapidní proměnu nikdo nevnímal, nezaznamenal, natož, aby ji akceptoval jako něco běžného a samozřejmého. V přiblížení se západní části Evropy před sebou máme mnoho práce. Lidskoprávním tématům není u nás přikládána potřebná priorita. Příliš velká odlišnost bývá pro českou společnost stále překážkou. Odlišný přístup ve věci uprchlíků ze Sýrie je toho důkazem. Ačkoliv se jedná také o velmi zranitelnou skupinu matek s dětmi, nedostává se jim na území ČR důstojné dočasné ochrany.

Vedle řešení ekonomické a energetické krize je žádoucí věnovat pozornost i lidskoprávním tématům. Vše začíná ve škole – bylo by skvělé, kdyby současná vládní pětikoalice prosadila potřebné změny ve výchovně vzdělávacím systému. Žáci z národnostních menšin by také měli mít právo dozvědět se něco o své historii a kultuře. Stereotypy, dehonestace či diskriminace odlišných skupin osob vznikají mnohdy jen z neznalosti. Nemáme-li dostatek informací, usuzujeme z toho, co je dostupné a často uvedeno v negativních konotacích. V době revize rámcových vzdělávacích programů máme jedinečnou možnost učinit významnou reformu vzdělávání. Potřebný krok, jenž může přispět u mladší generace k lepším mezilidským vztahům.

Bachtalí Karačoňa savorengel!

E Karačoňa

Cink cink, šunav pro foros igen te bašavel o hangara, čujinav lačes pekle cukrovi, bachtalo asaben cikne čhavorendar. U všadzi šunav, sar pre peste o Roma vičinen: „Čhavale, tajsa Karačoňa!“ U mange polokores aven andro šero pale o leperibena... Pamatinav peske, sar somas terneder, mindig peske vinšinas pre Karačoňa kole najkučeder veci, sar hin treba topanki Jordan, somnakune lanci pre men, teplakovka Tech fleece the mek but aver kuč darki... Miro dad he miri daj nahas barvale. Ale he kavka lendar kamavas kole najkučeder veci, the adadives kolestar bajinav. Nadikhavas pr'oda, keci buti pre mande mušinen te kerel, ča vaš kada, hoj vareso šaj te thovav andro muj, u imar vobec namišlinavas pr'oda, so savoro mušinen te kerel, kaj mange te cinen grati vaš o 5000 korun. U te imar has ola Karačoňa u me nachudl'om savoro, so peske pisinavas andre peskro baro sezamos, chavas pre miri daj he dad choři, aňi lenge napalikerđom vaš oda, so mange cinde. Somas ke lende nalačo rukono. Ale akana imar lačes džanav. But kolestar bajinav, bo akana imar lačes džanav, hoj e Karačoňa nane pal o darki, ňigda pal o darki nahas. Akana te mandar vareko phučel, so kamav pre Karačoňa, phenav lenge, hoj nič, bo akana kamav kole veci, so namon ňisave love... Sar hin e familija, kamiben, sastipen, bachtalipen... Namol oda love, ale hin oda vareso najkučeder, so manušes šaj avel... Karačoňa nane vaš o darki, hin pal koda d'ives, kana sam cali familija jekhetane, bešas peha paš jekh skamind, asas peha, kavka sar samas terne... Dikhas kole bachtale jakha andre peskre čhave, sar dikhen pre peskre darki tel o stromkos, so šukare labol. E Karačoňa ŇIGDA nahas pal o kuč veci, hin oda pal koda, ko upre perela. Leperas peske pre kole lače manuša, džas te dikhel pal amare suseda u vinšinas lenge bachtali Karačoňa. Hin oda pal koła atmosfera, so nane sako d'ives... Koda parno jiv, koda, hoj džanes, hoj kadaj šaj aves peskre najfeder manušenca, te gilavel lenca gila pal e Karačoňa. Kada hin koda najšukareder darkos, so šaj chudes le Devlestar. Koda, hoj hin tut kaha te avel pre kajse d'ivesa. Akana imar lačes džanav, bo sar somas terneder, kada mek nadžanavas. Ale koda, so peske vinšinav akana, hin, hoj kamav te džal pale andro časos u te kerel lačes kole Karačoňa, so kerđom nalačes. Imar oda sice nadžala, ale ča tumenge kamavas te phenel, hoj te džanen oda, pal soste hin e Karačoňa, the aven saste he bachtale... Nane amen eňa dživipena sar le mačken, aňi trin dživipena sar le vilen andro paramisa. Amen hin ča jekh, ta mušinas peske te uživinel savoro sa. Ma keren rovnaka chibi, sar keravas he me. U koda jekh, so peske akana vinšinav, hin, hoj te šaj avav aspoň pre chvílka kole manušenca, so imar pre ada svetos nane...

Vinšinav tumenge bachtali he sasti Karačoňa!

Andrea Kačová

Jivuňi čerčeň...

Sar ačhav te duminel pr'oda, hoj nasal? Sar te ačhav te rovel? Sar te dav koda, hoj nasal adaj, the šoha naaveha?

Sako d'ives, so uštav, rodav tut, the tu adaj nasal!

Calo iletos somas zoralo, aspoň mange duminavas, abo oda has vaš oda, hoj salas paš mande. Ale akaňik som igen slabo, the o iletos man nabavinel bije tute, bo ačhilom korkoro! Phenes o čhave? Mro somnakaj, amare čhave imar bisterde, hoj dživav, čak amari čhaj avel ke ma, kamel man, ale o čhave na, sar muřal, nasas adaj ke mande. Som korkoro andro bitos, nasom kaha te vakerel, čak andro čučipen ke tute dav lav, miro somnakaj, hin mange but pro vodi. Nadžanav, sar tuke savoro vakerava, the tu mange pheneha andro suno, so man dukhal savoro.

Kamlomas te džal odoj, pal tute, ale naštik phirav, e čang man igen dukhal, odmukh mange, nabirinav. Talam dela o gulo Del, hoj man avela bareder zor, džava pal tute, the cinava tuke e viraga, me džanav, savi kames. Mro somnakaj, leperav pr'amaro jekhetano dživipen. Pametines, kana tut elšebnovar čumidlom? Joj, me lačes pametina. Miro teštos sa pes trasinelas, the tu asandilař, tire jakha sar o čerčeňa labonas, me ačhilom, hoj man kames. Odkanastar jekhetane predžidilař pandžvardeš berš savoreha, so o iletos del.

Hin mange igen pharones, o jilo man dukhal, phučav, kana oleske avela vigos? Soske nane modo, te lel het e dukh? Odava talam nadžal, sakones, kaske vareko muřa, dukhal o jilo, sakoneske hin pharones! The me mušinav te cerpinel pal tute. Sar uľahas igen mištes, te avľalas pale! Oda va nadžal. Avaha jekhetane, kana me džava pal tute!

Sar hin dugones, so geľal het? Berš, duj? Hin duj berš, ale mange hin pro jilo, sar te odava uľahas idž, so somas paš tute.

Mro somnakaj, me džanav, so bi pes tuke napačinelas, nane khere avka žužipen sar sas čirla, nabirinav, odmukh mange. Ma dara, savoro kerava, avela žužoro, avel e Karačoňa. Sa kerava, kaj te aves lořali.

Mro somnakaj, sar tuke phenavas idž, savoro kerđom, avka hin, sar sas čirla. Avral perel o jiv, pro parapetos hine o jivune čerčeňa, no me len odoj mukhava, tu len kamehas...

Irena Eliášová

„Čertovské Vánoce“ na hradě Špilberk za účasti Muzea romské kultury

Vůně špekáčků, praskající oheň i dětský smích se nesly v sobotu z brněnského Špilberku. Letošní jednodenní vánoční akce pro celou rodinu nesla název Čertovské Vánoce a možná přijde i anděl... Po celý den byly hradby „Špilasu“ plné čertů, andělů, dětí a jejich rodičů. Zájemci se mohli zapojit do her, soutěží nebo se projet na poníkovi. Každý si také mohl zahrát karty s ďáblem nebo se vyfotit před vánočním stromem. Děti si mohly navíc vyrobit něco pěkného na památku ve tvořivých dílničkách, které připravilo Muzeum města Brna ve spolupráci s Muzeem romské kultury. Nechybělo vtipné divadélko s pohádkou. Zoo Brno mělo pro návštěvníky nachystanou virtuální realitu a minikino. V neposlední řadě si mohl každý dát něco dobrého ve stáncích na hradbách nebo si opět párek na ohni. Po setmění byl program zakončen poutavou ohňovou show.

text a foto: Sabir Agalarov, převzato z brněnský deník.cz

O Roma vakeren

Pořad ČR určený pro Romy. www.romove.cz

Vánoce

Cink cink, slyším na náměstí zase cinkat zvonky, cítím dobře upečené cukroví, slyším radující se smích malých dětí. A všude okolo slyším, jak lidé ve se le pokřikují: „Zítřejší jsou Vánoce!“ A mně se pomalu vrací vzpomínky... Pamatuji si, když jsem byl mladší, vždy jsem si přál od „Ježíška“ ty nejdražší věci, jako třeba boty Jordan, zlaté náhrdelníky, teplákovky od Tech fleece a spoustu dalších drahých věcí... Moji rodiče nebyli bohatí. Ale stejně jsem po nich chtěl ty nejdražší věci, a teď toho lituji. Nekoukal jsem na to, jak se kvůli mně dřou, jen abych měl něco k jídlu, a už vůbec jsem nepřemýšlel nad tím, co všechno musí udělat, aby mi pořídili teplákovku za 5000 Kč. A když už byly Vánoce a já nedostal všechno, co jsem si psal do svého dlouhého seznamu, byl jsem na své rodiče naštvaný, ani jsem nepoděkoval za to, co jsem dostal. Byl jsem nevděčný spratek. A teď to už moc dobře vím. Hrozně toho lituji, protože teď už moc dobře vím, že Vánoce nejsou o dárcích, ani nikdy o dárcích nebyly. Teď, když se mě někdo zeptá, co si přeji na Vánoce, vždy si přeju to, co nestojí žádné peníze, ale přeje je to to nejdražší, co člověk může mít... Rodinu, zdraví, štěstí... Není nic nad tohle... Vánoce nejsou o dárcích, jsou o tom dni, kdy jsme celá rodina pohromadě, jako za starých časů všichni sedíme u jednoho stolu, smějeme se, bavíme se... Vidíme tu radost malých dětí, když si rozbalují dárky pod svítícím stromečkem. Vánoce NIKDY nebyly o materiálních věcech, je to o tom, kdo si to uvědomí. Vzpomene na těch pár dobrých lidí, zajde za sousedy a popřeje jim šťastné a veselé Vánoce. Je to o té atmosféře, která není každý den... Ten sněh venku a uvědomění si toho, že tu ještě můžeme být se svými nejbližšími a zpívat si s nimi vánoční koledy. Tohle je ten nejkrásnější dárek, který můžeš od pána Boha na Štědrý den dostat. Dárek je už jen to, že ty krásné vánoční chvíle máš s kým strávit. Teď už to moc dobře vím, sice jsem to jako mladší nevěděl, ale jedině, co si přeji na Vánoce teď, je to, abych mohl vrátit čas a napravit ty vánoční chvíle, které jsem udělal špatně. Už to sice nepůjde vrátit zpět, ale jen vám chci říct, uvědomte si to, o čem jsou Vánoce, a buďte šťastní, veselí, radujte se... Nemáme devět životů jako kočky ani tři životy jako víly v pohádkách. My máme jen jeden, tak si ho musíme užít naplno. A nedělejte tu samou chybu, jako jsem kdysi dělal já. To jedině, co si teď přeji, je být aspoň na chvíli s těmi lidmi, kteří už na tomto světě nejsou...

Přeji Vám šťastné a veselé Vánoce!

Andrea Kačová

Sněhové vločky...

Jak jen mám přestat myslet na to, že už nejsi? Jak se mám ubránit slzám? Jak přijmout ten fakt, že nejsi a už nikdy nebudeš?

Den po dni, jak vstanu, tě hledám, a ty nejsi!

Celý svůj život jsem byl silný, aspoň jsem si to myslel, anebo to bylo tím, že jsi byla se mnou. Ale nyní jsem slabý a znechucen životem bez tebe, není už o co stát. Nejsi tu a zůstal jsem sám! Říkáš děti? Drahoušku můj, naše děti zapomněly, že ještě žijí, neznají mě, snad jen ta naše dcera má ke mně vztah a chodí za mnou, ale naši synové, co jsi odešla, od té doby tu nebyli. Jsem sám v bytě, nemám si s kým pohovořit, snad jen do prázdna k tobě, drahoušku, mám toho hodně na duši. Nevím, všechno ti to povyprávím, a ty mi dáš ve snu vědět, co všechno mě bolí.

Chtěl bych jít za tebou tam, ale nemohu, ta noha mě silně bolí a těžko se mi chodí, nezvládám to, promiň. Snad dá pán Bůh a dodá mi sílu, půjdu a přinesu ti květ, já vím, který máš ráda. Drahoušku můj, vzpomínám na naše společně prožité roky. Pamatuješ, jak jsem tě první políbil? Ojoj, já si to pamatuji a celé tělo se mi chvělo, broučku můj, ty ses usmála a tvoje oči zářily, já uvěřil, že mě máš ráda! Od té doby jsme prožili krásných padesát roků, se vším, co život přináší.

Je mi těžko, drahoušku můj, stýská se mi, srdce bolí a ptám se, jak dlouho to potrvá? Proč není možné odebrat tu bolest? Zřejmě to nejde, každý prožívá těžké dny za svým milovaným, když odejde navždy. I já musím trpět a žet za tebou. Jak by bylo krásné se vrátit! To není možné. Budeme opět spolu, až odejdu já za tebou!

Jak je to dlouho, co tu nejsi? Rok, dva? Je to tak, už tu nejsi dva roky a mně se zdá, že to bylo včera, co jsem se s tebou loučil.

Drahoušku, já vím, co by se ti nelíbilo, nemám doma tak uklizeno, jak to bývalo, nezvládám to, promiň. Vše uklidím, budou Vánoce a musí být čistounko všude. Já se budu snažit, abys měla radost.

Drahoušku, uklízím, jak jsem ti včera slíbil, všechno je, jak má být. Už mám skoro vše hotové, ale jak venku sněží, na parapetu jsou sněhové vločky. Nechám je tam, ty jsi je měla ráda...

Irena Eliášová

Vydávání
Romano hangos podporuje
Ministerstvo kultury
České republiky

O Romano hangos, workshopech a neziskovkách

Dokončení ze str. 1

a překládanými do kvalitní jednotně kodifikované romštiny. Ta zde měla sloužit jako vzdělávací pomůcka ve slušné a kvalitní romštině, která je sama o sobě bohatá tak jak olašská, a zároveň k jejímu šíření mezi lidmi schopnými učit a rozvíjet ji dál v nových společenských a technologických podmínkách. Tyto plátky spojovalo to, že do nich psal například charismatický Andrej Giňa i největší romský národovec a kulturní buřič Janko Horváth. Oba už jsou bohužel po smrti, ale jejich unikátní odkaz je živý i v našem archivu.

Romano hangos je tištěným orgánem Společenství Romů na Moravě, organizace založené Karlem Holomkem na začátku devadesátých let. V porevoluční euforii i Romano hangos dostával slušné peníze od Ministerstva kultury, a tak si Karel Holomek, Gejza Horváth, Janko Horváth a další tvůrci Romského hlasu mohli dovolit mít vlastní redakci na Dominikánském náměstí a mohli být na svoji dobu i důstojně zaplacení. Gejza Horváth dodnes vzpomíná na příjemnou minulost v redakci Romano hangos. Cestoval a sbíral informace a data, která s Karlem Holomkem používali pro investigativní odkrývání kauz a často zachraňovali nevině před vězením nebo zkracovali termíny těm, kteří už „seděli“. Romský hlas v podání svého zakladatele malého vzrůstu a nebojácného mravu, aktivisty a advokáta chudých, Karla Holomka, měl za hlavní cíl nikdy nepřestávat kritizovat vládu.

Nadšení z revoluce postupně vprchalo a nová česká demokracie se začala vrstvit, nabalovat a přetvářet do nových hybridních forem s nově rozestavěnými akcenty, pod vlivem metodického politického hypnotizéra, sečtělého, a o to lépe manipulujícího euroskeptika Václava Klause. Původní politicko-romantický, takřka „havloidní“, patos zůstal blízký snad jen určitému druhu odvážných intelektuálů. Ta noblesní interpretace demokracie, která vzešla z undergroundu, byla založená na vzájemné úctě k lidem, upřednostňování občanských práv a svobod před svobodou bezpráví, na systému všem srozumitelných zákonů se stejnými právy a povinnostmi pro každého. Takové vidění nebylo, není a nebude blízké většině kabinetních úředníků a lidem maximalizujícím ve svém životě jenom zisk.

Já tady pracuji už sedm let. Nedávno jsem porovnával naše noviny s těmi, které vydával můj předchůdce Pavel Pečínka. A musím říct, že jsem spokojený se vzdáleností, kterou jsme díky talentům dopisovatelů, dobrému vkusu a pozitivnímu myšlení managementu ujeli. Náš rozpočet se nezměnil. Akorát máme hezčí noviny, zajímavější obsah a spokojenější redaktory. Nevím, jak se nám to podařilo, ale podařilo se. Ale není to pořád ještě tak dobré, jak by mohlo být. Chybí nám strašně peníze na pořád-

nou distribuci a další rozvoj tisku a virtuální mutace v sítích.

Jak to bylo na začátku? Měl jsem tyrkysovou košili a bál se, že nezvládnou pravidelnost, kterou noviny válčují své tvůrce. Ale byl to spásný strach, který mi pomohl překonat sebe sama. Na začátku jsme se poznávali s Karlem Holomkem a Gejzou, s Romy v Brně, s Muzeem romské kultury, organizátory Káznice, neziskovkami, s kolegy, ze kterých jsou dnes už přátelé. Aktivní Karel Holomek mi chybí a tak si někdy pročítám maily, které jsme si psali: „Sabire, dneska se potkáme na skleničce whiskey. Koupím vám ji.“ A za pár hodin už jsme společně s Karlem a Gejzou probírali současnou situaci Romů a plánovali témata dalších čísel. Už se bohužel nepotkáváme.

Co tě na práci šéfredaktora nejvíc baví?

Být šéfredaktorem mě baví. Ono to není jen tak. Ta pozice je částečně manažerská a částečně symbolická. Šéfredaktor odpovídá za politický směr, kterým se ubírají jeho listy, za kvalitu obsahu a celkově za dojem, jakým noviny navenek působí. K tomu je potřeba získat kredit a mít určitou úroveň znalostí a dovedností a umět je použít v každodenní realitě tisku. Je potřeba umět zodpovědně vytvořit agendu novin.

Co je náplní práce šéfredaktora?

Šéfredaktor nese buď částečnou, spolu se šéfem vydavatelství, nebo plnou odpovědnost za obsah. Vzdělaný v patřičném oboru vede noviny buď v souladu se záměrem vydavatele, nebo noviny přizpůsobí logice tržního hospodářství a upřednostňuje i zpustlou inzerci před kvalitním zpravodajstvím. Jiná cesta přežít a neztrapnit se ve společnosti, kde blahobyt a luxus jsou nejvyššími cíli každého snažení se. Dále smyslem šéfredaktora je motivovat své redaktory k lepším výkonům, aby se nepřestávali zlepšovat, hledat nové talenty a v neposlední řadě se zlepšovat jako manažer a vzdělávat se jako člověk odpovědný za komunitu. Jelikož neexistuje nic takového jako Romská tisková kancelář, dobrý šéfredaktor si vytvoří svoji vlastní tým, že navazuje důvěryhodné kontakty a vytváří vzájemně výhodné vztahy se zdroji informací v komunitě i mimo ni. Šéfredaktor by měl mluvit s lidmi, na které se obrací a od kterých chce, aby mu předávali co nejpřesnější a pravdivou informaci jejich jazykem, měl by znát pravidla komunity a její zásady a principy, vědět, kde jsou hranice. Ideálně by měl umět i romsky. Takový člověk bude mít v komunitě respekt, i kdyby byl bílý jako balkánský sýr. Jako „polomáčená sušenka“ i šéfredaktor by měl jednou nohou stát v majoritě a druhou v komunitě. Měl by do ní být rádně namočený, nikoliv však zkorumpovaný. Jeho duchovní povinností je přenášet moudrost a důležité neviditelné informace z obou stran do témat, do textů, do všech aspek-

tů komunikace. Musí vědět, že ze své pozice musí lidi motivovat a inspirovat ke kariéernímu, osobnímu a duchovnímu postupu.

Kromě všech těchto povinností šéfredaktora je monitorovat a doprovázet každé číslo až do okamžiku, kdy je vytisknuté a logisticky zajištěné. Ve velkých plátech mají šéfredaktori na starosti i mzdové otázky, dávají pokyny ekonomům a účetním.

Romano hangos je projektově napojen na Společenství Romů na Moravě, proto financování zde shání ředitelka Jana Vejplachová. Plánování distribuce a výplatě získaných peněz se věnuje účetní Zuzana Holomková. Ona také komunikuje s úřady a řeší případné kontroly.

V Romano hangos si můžeme přecítit pestrá, různorodá témata. Kdo tato zajímavá témata vybírá?

Vytvoření návrhu obsahu čísla, stanovení uzávěrky a pokyn ke zpracování tématu je jednou z povinností šéfredaktora. Líbí se mi slovo pestrost, které jsi použila v souvislosti s obsahem Romano hangos. Náš svět, jehož implozi máme štěstí zažívat, není nic jiného, než že je pestrý. Šéfredaktori dominant-

ních médií vybírají události do reportáží primárně na základě míry jejich pestrosti, rozuměj mediální přitažlivosti. I já jako šéfredaktor Romano hangos mám za léta práce vytvořenou svoji paletu témat. Na takovém zevšedňování zpravodajských námětů a opakování témat není kromě nebezpečí vyhořet nic špatného. Šéfredaktor je tady od toho, aby v jakýkoli zásadní moment byl připraven svoje noviny tomuto zásadnímu momentu včas a dobře věnovat. Obzvláště jde-li o události ohrožující principy a pilíře, na kterých stojí civilizace, které slouží. Něco takového se může stát jednou za život, nebo vůbec nikdy.

Jak se ti spolupracuje s týmem romských redaktorů?

Jak se mi s nimi spolupracuje? Jako s bratry a sestrami. Máme společný zájem vydávat romské noviny, ve kterých krůček po krůčku odstraňujeme zaběhnuté předsudky, jak na straně gádžů tak na straně Romů. Náš blahobyt se propojuje v těchto novinách. Společně máme dobrou náladu, když se noviny vydaří po obsahové nebo vizuální stránce, nebo nejlépe oboje. Někdo je mi duchem blíže, někdo se mi záměr-

ně vzdaluje, někdo mě považuje za „raklo“, někdo si uvědomil, že takto přemýšlet o mě je chyba. Určité mě někdo i nenávidí, kuruje a proklíná. Ale to dělám i já. To dělá každý. A kdo říká, že ne a používá v každé větě zdrobnělina a šišlá, tak to dělá nejvíc. A to je skoro celý neziskový sektor sociálních pracovníků. Nejstrašnější jsou náckové, kteří „pomáhají Romům“. Stávají se sociálními pracovníky, šéfredaktory romských novin, jsou ve vedení „romských“ organizací apod.

Už víme, že noviny vycházejí pod záštitou Společenství Romů na Moravě se sídlem v Brně. Jaké jsou další aktivity tohoto spolku?

To já ti přesně neřeknu. Primárně, ve vši skromnosti, ale s plným nasazením, se SRNM věnuje té nejméně vděčné a viditelné činnosti – činnosti sociální. Je tady tým sociálních pracovníků, aktuálně působící v Brně, Olomouci a Hodoníně, kteří pomáhají dospělým, jak se dostat z různých svízelných situací. Sociální pracovník pro sociálně slabou skupinu, ještě navíc povětšinou etnických Romů, je opravdu posláni, nikoliv zaměstnání. V Olomouci, Hodoníně a ve Šternberku

jsou komunitní centra, ve kterých je těch aktivit víc. Celoročně se věnují dětem a mládeži, a to často bez ohledu na to, zda na to jsou peníze z nějakého projektu. Přes rok mají kroužky, doučování, v létě jezdí na tábory... Ti lidé jsou jako andělé. Dále se Společenství Romů věnuje kulturní a vzdělávací činnosti, která se úzce váže na vydávání zpravodajského dvojjazyčného časopisu Romano hangos. Občas pořádáme nebo pomáháme tvořit festivaly romské hudby.

Nedávno proběhl pod tvým vedením workshop tvůrčího psaní pro mladé romské redaktory. Jakým způsobem workshop probíhal? Kolik zájemců se přihlásilo? A jak bys tento druhý workshop ohodnotil?

Ano, to byla naše společná premiéra se Společenstvím Romů na Moravě (SRNM) a IQ Roma Servis. Příběh workshopu začíná předloni, kdy jsem na popud naší ředitelky Jany Vejplachové vymyslel a zpracoval obsah několika mediálních dílen. Tento vzdělávací kurz byl původně koncipován jako bloková multimediální výuka. Na každém čtyř až šestihodinovém setkání by mladí účastníci zkusili zpracovat svoje nápady různými mediálními nástroji. Bohužel náš projekt nevyšel. Romano jekhetañiben pre Morava má jednu nevýhodu – my neumíme dobře shánět financování. Těžko říct, proč tomu tak je. Já se v tom sám nevyznám. Buď jsme věčně malí a neschopní nebo někdo moc velký uzurpuje prostředí a má skrytý cíl ničit menší organizace a vstřebávat tak jejich možnosti. Každý hegemon tíhne k monopolizaci svého postavení. Člověk by řekl, že v neziskovém sektoru tomu bude jinak, ale není. Pravda je, podle mého názoru, někde mezi. Ani my nejsme úplně malí a hloupí, ani velké neziskovky nejsou bezohledné struktury. Na obou stranách jsou rozumní lidé.

Když tedy pracovníce jedné z největších a nejprestižnějších proromských organizací v ČR, IQ Roma Servis, přišly s nabídkou spolupráce na práci s mládeží, napadlo Janu zařadit tento mediální kurz. Není bez zajímavosti to, že "Ikvěčko" vzniklo ve Společenství Romů na Moravě, přičemž jeho první ředitelce Kataríně Klamkové radil a směřoval ji Karel Holomek. Čili s vědomím i tohoto karmického propojení jsme zahájili spolupráci a už máme za sebou tři povedené workshopy. S každým dalším blokem zájem účastníků roste. Kvůli nedostatku technického zázemí bohužel nemůžeme bez potíží realizovat skvělé nápady účastníků pomocí všech nástrojů, o kterých jsem původně psal. Chybí nám kamery, počítáče s nainstalovanou střížnou a různé důležité maličkosti jako diskové úložiště nebo předplacený cloud na natočený a zpracovaný materiál.

V základu jakéhokoliv mediálního produktu leží buď tisková zpráva o události nebo nápad, který se

může stát zprávou. Z toho pak vzniká zpravodajský text, který má mít zpravodajskou formu a plnit zpravodajskou funkci. Takový text se může stát součástí tištěného média v kombinaci s fotografiemi a videem. Takové zprávy mají úspěch na zpravodajských webech, šíří se v sítích rychlostí světla. Když se slovosled upraví do tzv. jazyka televizního zpravodajství a natočí se k tomu ilustrační materiál, je snadné vyrobit za pár hodin hezkou televizní reportáž, nebo no coment video do televize. Tomu se na workshopu učíme a na konci nám vznikají více méně kompletní zpravodajské produkty, a ty jsou publikovány jak v tištěném Romano hangos tak na sociálních sítích.

Tři dílny už máme za sebou a dokonce se o naši dílně zmínil jeden velmi sledovaný mediální portál v sociálních sítích. Bohužel tvůrcům dobrého záměru nevystačila vnitřní kultura, a tak zcela neuctivě pojmenovali svůj příspěvek "Romové četli a psali". Pak k tomu později přidali "Romové četli a psali zprávy". Mě svévolně degradovali funkci z šéfredaktora na redaktora romských novin a o Společenství Romů na Moravě se z novinářského hlediska nepřípustně nedbale zmínilo jako o "sdružení Romů". Ani přes moji snahu je přimět k tomu, aby chyby v textu opravili, tak neučinili, odpověď byla přidrželá a záměrně ignorantská.

Je lehké nebo naopak těžké stát se redaktorem romského periodika? Co by měli mít všichni redaktori, jaké hodnoty a dovednosti?

V první řadě člověk musí zkusit něco napsat, a buď z toho bude mít dobrý pocit, nebo ne. Novinář ale není spisovatelem ani vyšetřovatelem. Je to člověk, který zpracovává realitu v souladu s trendy jeho doby a na základě principů, jimiž ho ovlivnily a vybavily instituce, kterými prošel. Být novinářem vyžaduje několik rozhodnutí, a podle toho pak i několik talentů. V první řadě by si dotyč-

ná osoba měla odpovědět na otázku, jakému druhu žurnalistiky se chce věnovat. Jestli chce být detektivním novinářem typu Slonková nebo Reportéři, nebo chce být soustředěným moderátorem, který se nebojí položit otázky. Tady nastává problém v okamžiku, kdy dotazovaný nebude mít strach neodpovídat. Další možnost je být městským reportérem, s kamerou nebo bez, který fotí skvělé fotky, vyvolává ve svých divácích příliv dopaminu a prochází životem, dokud se nestane něco nečekaného. Někdo nechce vůbec být novinářem a chce být tiskovým mluvčím, ovládat pravidla tvorby tiskových zpráv. I takový člověk by si tento workshop neměl nechat ujít. Já pracuji v menšinovém romském médiu i ve velkém celostátním a spoustu věcí můžu těm, kdo mají zájem, poradit.

Chystáte nějaké novinky do budoucna? Máte s Romano hangos vytyčené nějaké nové cíle?

Líbí se mi zenové uchopení současnosti prostřednictvím poměrně jednoduché mantry týkající se pravdy o tom, že minulost je pro nás materie, která už tady není a nikdy už tady nebude. Budoucnost je naopak materie, která ještě nedorazila a pro nás ještě neexistuje. Každý další okamžik přítomnosti dokazuje, že budoucnost je přesně taková, jací jsme my. Svoji budoucnost si tvoříme my sami, a ostatní instituce, lidi na ni mohou mít vliv. Čím tvořivějšími, vzdělanějšími, rozumnějšími, disciplinovanějšími, trpělivějšími, kritičtějšími, sebevědomějšími, bdělejšími, laskavějšími budeme, o to budeme mít lepší budoucnost, dožijeme-li se...

Máme advent, co bys chtěl popřát čtenářům Romano hangos a redaktorům?

Přeji vám štěstí a zdraví. Vinšnav tumenge bachtañi Karačoña, but bacht sastipen savore manušenge.

rozhovor vedla Veronika Kačová
foto: Andrea Fedak Gotthardová

Phabañin: audiopovídky romských autorů. Literární sklizeň pro vaše uši

„Bo ča o Rom šaj pisinel pal Romeste, kajso Rom abo Romñi, so ciknovarbastar dikhelas, sar e daj lel peskere čhavores pre angali, romañi angali, sar romanes phirel, romanes bešel, romanes vakere. Pal amari kultura, amare zvyki, amaro jilo, amaro čačipen ča o Rom džanel te vakere. A te o gadže oda sa prindžarena romaña literaturatar, achalona, s'oda Rom. Šaj palis amenge patana. Šaj palis amen na dikhena tele.“ Tera Fabiánová

„O Romech může psát zase jen Rom. Rom nebo Romka, kteří odmalíčka vidí, jak máma chová v náručí své dítě, v romském náručí, jak romsky chodí, romsky sedí, romsky mluví. Jen Rom může vyprávět o naší kultuře, zvycích, o našem srdci, naší čačipen – pravdě. Až Neromové toto všechno díky romské literatuře poznají, pochopí, co to vlastně znamená být Rom. Potom nám budou moct věřit a nebudou na nás pohlížet spatra.“ Tera Fabiánová

Muzeum romské kultury přichystalo pro širokou veřejnost unikátní projekt. Od 5. listopadu, na mezinárodní Den romského jazyka, začalo na webových stránkách postupně zveřejňovat první ze série audiopovědek romských autorů. Projekt představil 10 děl romských autorek a autorů, a to jak z generace těch (dnes již nežijících) nejstarších, tak také autorů současných, doplněných o několik básní a jednu ukázkou z legendární životopisné knihy Eleny Lackové. Povídky vyšly bilingvně, nahrané jsou jak v romštině, tak v češtině.

Audiopovídky jsou k poslechu zdarma na streamovacích platformách SoundCloud a Spotify. Na webu rommuz.cz jsou dostupné jak audiopovídky, tak rozsáhlý doplňující textový a obrazový materiál k jednotlivým autorům a autorům. Projekt je finančně podpořen Ministerstvem kultury České republiky a Muzeem romské kultury do jeho realizace přizvalo nakladatelství romské literatury KHER a další příznivci romské literatury.

Muzeum romské kultury podporuje romskou literaturu dlouhodobě. V roce 2006 uspořádalo unikátní výstavu věnovanou romské slovesnosti a literatuře Čalo vodi / Sytá duše, ke které připravilo bohatý doprovodný program a v roce 2007 připravilo k vydání stejnojmennou dvojjazyčnou antologii prozaických textů romských autorů z ČR. Na zájem o tvorbu romských autorů se soustředí také ve své sbírkotvorné a dokumentační činnosti, pořádá autorská a literární čtení.

U názvu projektu se autorky konceptu inspirovaly přáním, které před mnoha lety během příprav (nikdy nepublikovaného) výboru z romské literatury vyřkla podporovatelka romské kultury Milena Hübschmannová: „Mi del amen o Del sastipen, bacht, lacho jilo the lachi gođi, kaj te bararas amari romañi kultura sar e sastí phabañin, so del berš pre beršeste so jekhvar buter gule phaba.“ / „Dej nám Bůh zdraví, štěstí, laskavé srdce a moudrý rozum, abychom ze své romské kultury dokázali vypěstovat zdravou jablň, která bude každým rokem rodit co nejvíce sladkých jablek.“

Audiopovídky je možné si poslechnout také skrze přiložený QR kód.

Muzeum romské kultury

Anděl Jilo (vánoční příběh)

No, co vám budu vyprávět, vypadala, jako kdyby přišla ze sirotčince, skoro neviditelná bledá tvář, vytahovaná mikina, která byla delší než ona sama, a špinavé roztrhané kalhoty splývaly se soumrákním lesem za jejími zády. Boty na sobě žádné neměla, venku byla zima a na zemi čerstvý napadaný sníh. Stála nehybně a jednou rukou objímala velký jehličnatý strom. Vždy, když jsem jela stejnou cestou, pořád tam stála. Jednou jsem za ní vykročila a zeptala se, jestli něco nepotřebuje a co dělá sama venku, a ještě v takové zimě a bez bot! Odpověděla, že přišla, aby tu uviděla tři zázraky. Nepamatuje si, jak se na Zem dostala. Já měla divný pocit, kvůli tomu, že ji v tom osamoceném lese nechám samotinkou, tak jsem jí nabídla nocleh a stravu u mě doma, v malém domečku v blízkosti louky, která byla krásně zasněžená čerstvým sněhem.

Odjely jsme autem ke mně domů. Rozdělala jsem oheň venku. Rozložila jsem do kruhu několik kamenů, rozdělala ohýnek a postavila na něj rošt. Pomalu jsem na něj začala klást maso a špizy. Bylo ticho, nikdo z nás nepromluvil. Dívka přistoupila k ohni blíž a plameny ohně jí ozářily tváře a plavé vlasy, její oči měly barvu jako oblaka na nebi. Natáhla ruce k nebi, ukazovala vzhůru a začala zpívat nějakou mantru cizí řečí. Absolutně jsem nerozuměla ani jednomu slovu, které řekla. Chvilí jsem ji pozorovala a zeptala jsem se jí, o čem zpívala. Dívka odpověděla s úsměvem na tváři, že to byla modlitba pro odpuštění všeho zlého, co člověk za posledních měsíců udělal. Nevěřila jsem svým uším, nikdy by mě nenapadlo, že by existovala nějaká píseň nebo mantra na odpuštění hříchů a ještě pro všechny lidi na Zemi, vyslovená z úst tak malé holky. Mohlo jí být tak devět roků? Netuším, ještě jsem se nestihla zeptat ani na její jméno. Polkla jsem a šly jsme se společně nejíst. Vůně jídla se šířila po celém blízkém lese. Posadily jsme se do křesílka vedle sebe. Nabídla jsem jí teplý svetr, ale ona nechtěla. Zima jí nebyla. Kouř se mísil s opojnou vůní a jídlo připravené na ohni nám oběma moc chutnalo. Dívka vypadala, jako by nikdy nejedla, snědla toho víc než dost, a ještě jsem hodila na rošt poslední brambory. Nabídla jsem jí domácí jablečný mošt. Moc jí chutnal, říkala, že je to zázrak, že nikdy nic tak dobrého ještě nepila, že v zemi, odkud pochází, takové dobroty nemají, v zemi odkud pochází, žádné zelené věci nejlí. Ale zelená brokolice jí tak zachutnala, že tři větší kousky rychle za sebou naházela do pusy. Ještě je ani nestačila rozzvýkat, už se chystala na opečené brambory. Byly ještě teplé, ale jí to problém nedělalo. „Kolik ti je?“ zeptala jsem se. Dívka s trochou odporu spolkla poslední sousto opečených brambor a odpověděla: „Můj věk by pro člověka na Zemi nedával smysl.“ „A jak se tedy jmenuješ, jak ti říkají tam v zemi, odkud pocházíš?“ „Říkají mi Jilo, zname-

ná to Srdce, a mám zvláštní schopnost, dokážu zařídit, aby se staly dobré věci, proto jsem zde na Zemi. Jak vše dokončím, zase se vrátím domů. Víím, že zrovna nevypadám podle lidských představ na andělskou bytost, ale spíše naopak, vzbuzuju svým vzhledem lítost a beznaděj ve vašich očích.“

Oheň zasyčel a pramínek kouře nahradila oblaka páry. Vůně mokrého popela dívky rozesmutnila. V tlumeném světle měla najednou namodralou tvář, která jakoby tenče svítila. Bylo na čase jít do postele, opuštěné dívce z jiné planety jsem nabídla nocleh. Spolu jsme se ponořily do světa snů. Já viděla ve snu celý její život, to, z jaké země pochází a že tam opravdu není nic zeleného. Jsou to bytosti stvořené ze světla a živí se láskou, objetím, úsměvem a dobrými skutky... Důvodem, proč tu je, je to, že musí vidět lidský zázrak a pak se vrátí domů. Do Vánoc zbývalo asi 14 dní. A pochybovala jsem, že v dnešní hektické době uvidí štěstí a radost v lidských očích.

Druhý den jsme se s dívkou nasnídaly. Nachystala jsem nám těsto na palačinky a z lednice podala marmeládu, dívka okouzlená mou prací kolem plotny s nadšením pozorovala, co z toho těsta vznikne. Z teplého kaka, které jí tak zachutnalo, nenechala ani kapičku. Zhltna všechno! No, opravdu tu je asi na návštěvě... Nijak zvlášť jsem to nechtěla rozpitvávat. Hlavou se to celé nedalo pochopit... Měla jsem obavu, kdybych ji náhodou někdy vzala do města na nákup, co na ni řeknou lidi. Vypadala opravdu jako krásný temný přízrak. Dohodly jsme se, že může zůstat, ale s podmínkou, že nesmí sa-

hat na věci, které jí můžou nějak ublížit. Dívka odpověděla, že ano. Rozloučily jsme se a já odjela do práce. Pracuji na jednom výzkumu, kde studuji různé druhy ptáků v různých ročních obdobích, hodně jsem v terénu. Sleduji, z kolika vajec se vylíhnou ptáčata a kolik ptáčat rodiče naučí létat. Výzkum má lidem pomoci přijít na to, jak chránit populace ptáků v širším měřítku. Všude se najdou predátoři, kteří ptactvo okamžitě sežerou. Hadi, vrány, sojky, mývalové. Ale nejvíc mě mrzí, když dorazím na místo, kde si právě postavili svůj domov, a místo je zničené. Dravci jej zničili nebo vítr hnízdo ptačí rodinky shodil a ptačí rodinka je fuč. Momentálně sleduji skupinku přezimujících ptáků. Nosím ke každému vyznačenému místu ptákům potravu. Různá semínka a tak... Je pro mě zcela nepochopitelné, jak takoví malí tvorové v zimním období můžou žít a v těžkých podmínkách přežít. Já být ptákem, tak to nedám...

Setmělo se a cestou domů začalo hustě sněžit. Na silnici se tvořila námraza, mrzly mi ruce. Když jsem se blížila k domečku, na tachometru zasvítla červená kontrolka, zas mi dojde benzin, zřejmě se teď nikam nedostanu....Tak tak jsem dojela, celá promrzlá. Dnešní noc bude mrazivá. Když jsem přišla do domu, dívka nikde. Volala jsem na ni jejím jménem Jilo, ale nikde nikdo. Dostala jsem trochu strach, jestli se náhodou něco nestalo. Chtěla jsem zavolat na policii, bylo už po sedmé večer. Do lesa jít sama nemohla. Nebo mohla? Napadaly mě divné myšlenky, trochu i hororové... Ale raději o nich nebudu mluvit. Nalila jsem vodu do konvice a připravila skořicový čaj, zabalila jsem se do teplé

deky a pustila televizi, zprávy, ve kterých hlasatel sděloval dopravní nehodu dvou osobních aut. Bohužel všichni členové v automobilu byli vážně zranění, na místě zasahovala policie a záchranná služba. Došlo mi, že to bylo kousek od mé práce, když jsem vyjela domů. Opravdu jsem měla štěstí, říkám si v duchu a soucítila jsem se zraněnými. Voda v konvici začala syčet a zalila jsem si čaj. V jednu chvíli slyším v dále zvenku něčí hlas. Neznámá nesrozumitelná cizí řeč ve mně vyvolala strach, ale až pak jsem si vzpomněla, že je to hlas té neznámé dívky. Její hlas byl silnější a mantra prosvěcovala celý pokoj, jako by vše zářilo. V tu chvíli jsem ji spatřila. Jilo se vznášela s vlasy rozevlátymi a otevřenou náručí. Byla jakoby starší, už to nebyla ta malá dívka, ale mladá krásná žena... Nevím, jak dlouho přesně tento okamžik trval, ale než jsem se naděla, Jilo stála přede mnou opět v dětském těle. Usmívala se na mě a řekla: „Jak bylo dneska v práci a co bude na jídlo?“ No, opravdu to nebyl sen, ale živý zázrak. Nezmohla jsem se na slovo. Dívka netrpělivě čekala na jídlo a společně jsme se daly do práce... Jilo s velkou radostí pozorovala přípravu jídla a bylo vidět, že je skutečně vděčná.

Vánoce byly za dveřmi a já pomalu dokončovala svoji práci a chtěla jsem se s dívkou rozloučit. Tvrdila, že neodejde, dokud neuvidí lidský zázrak. Nedala se odbýt a pevně si držela svoje. Na Štědrý den jsem zůstala doma. Rodiče jsem měla na druhém konci světa, ale zavolali jsme si a popřáli hezké svátky. Netušili, že mám doma návštěvu z jiné civilizace. Ani jsem je tím nechtěla rozptýlovat. Vánoční čas byl pro mě

někdy hodně smutný, byla jsem často sama, ale teď jsem byla ráda, že mám společnost. Společně jsme připravily štedrovečerní stůl s chutným jídlem. Na stole bylo víc jídla než pro dva lidi, ale malá cizinka všechno snědla. Večer jsme šly na půlnoční mši a já vnitřně tušila, že se něco stane. Jilo mě držela celou dobu za ruku a její velké oči sledovaly celý děj. Byla jakási pobledlá, jako by se ztrácela, myslela jsem si. Když uviděla, jak před oltář kráčejí děti v bílém, stiskla mi ruku ještě víc... Bylo ticho a děti začaly zpívat vánoční koledu Tichá noc. V tu chvíli se přidávaly nástroje a další hlasy. Celý kostel se rozezněl silou lidského hlasu a Jilo plakala a smála se zároveň. Pomalu mi ruku začala puššet a šla blíž k zpívajícím dětem a koukala na ně. Přitom každému z nich vtiskla modlitbu na požehnání. Pak si znovu sedla a nic neřekla. Když jsme odcházely zpátky ke svému autu, venku hustě padal sníh. Atmosféra Vánoc ožila a lidé se loučili a přáli si vše dobré. Když jsem se otočila, Jilo tam nebyla. Když jsem zvedla hlavu k oblakům, viděla jsem její jasně zářící hvězdu. Věděla jsem, že to ona zařídila ten sníh, ona našla svůj lidský zázrak v podobě lidského hlasu a vrátila se zpátky do nebes. V kapse kabátu jsem měla papír se vzkazem. „Našla jsem lidský zázrak, děkuji Ti! 1. zázrak jsi byla Ty, 2. zázrak Tvoje ptáčata a 3. zázrak lidský hlas.“ Jilo mi ukázala, jak žít a radovat se z maličkostí. Jak mít ráda všechny kolem a nebát se zpívat. Od té doby si doma zpívám každický den a vždy si vzpomenu na moji malou cizinku Jilo.

Veronika Kačová
foto: Sabir Agalarov

Výsledky literární soutěže Janko Horvátha

Soutěž byla uspořádána díky finanční podpoře Statutárního města Brna, z dotačního programu v oblasti národnostních menšin a etnik.

1. místo – romština Iveta Kokyová

Lékořice

„Tolikrát, kolik obsahuje kusů balíček dvacetigramové lékořice s mátou, tolikrát bude naše setkání. Víš proč?“

„Nevím...“

„Protože lékořice dělá dobře!“

„Kolik obsahuje kusů balíček lékořice s mátou?“

„Na to neznám odpovědět, nepočítala jsem je. Snad sto, sto padesát kusů?“

„A není to málo? Setkat se jen stokrát...sto padesátkrát...? Mohu říci, jak to cítím já?“

„Jak?“

„Tolikrát, kolik obsahuje písečná poušť zrněk písku, tolikrát bude naše setkání. Víš proč?“

„Nevím...“

„Protože zrn v písečné poušti je nespočet.“

„Ale, já mám ráda lékořici.“

„Ale já mám rád Tebe.“

„Nejlepší způsob, jak se odměnit za krásnou chvíli s Tebou je – vychutnat ji.“

Lekorica

„Ajcivar, keci hin andro balikos kotora biš gramovo lekorica la mataha, ajcivar pes dikhaha. Džanes soske?“

„Na džanav...“

„Vaš kada, hoj e lekorica kerel lačhes!“

„Keci hin kotora andro balikos lekorica the mataha?“

„Na džanav tuke te phenel, na ginavas len. Možno šel, šel the pendakotora?“

„Nane čepo? Te dikhel pes ča šelvar...šelvar the pendavar...? Šaj phenav, sar čujinav me?“

„Sar?“

„Ajcivar, keci hin pro pošalipen poš, ajcivar pes dikhaha. Džanes soske?“

„Na džanav...“

„Vaš kada, hoj pes naden te ginel, keci hin poš pro pošalipen.“

„Ale, me kamav lekorica.“

„Ale me kamav Tut.“

„Nekfeder, sar te pošinel vaš o šukar razos Tuha hin – te koštinel les avri.“

1. místo – čeština

Jarmila Hannah Čermáková

Španělská kytara

Torzo potulné lásky torzo divoké třešně s pamětí květů, s tělem a pletí nahých cikáňat krotících bystrinu

náušnicemi z kastanětů.

Hrej Rvi se s křikem!

Není třeba fáč,

kde hřeby tance pronikají nártý,

step zubů přejde na rty

Kytaro plač!

Kobyłka na houslích

Kdo prospal sen, kde krása spásá jak zralé třešně sladký smích, kde podkúvka zní po rubínu, hříbata češe otec synům, kde v divém rytmu s tamburínou kobyłka tančí na houslích?

Kdo prospal sen, kde ptačí píseň jak ptáčnice se červená, kde naboso jen tančit stačí a nebolí to přes bodláčí, kde pizzikato Pišta Báci s kobylkou tančí na houslích?

Cirkus Zingaro

Cink cink o činel na měsíci, pach obav doutná v pilinách, berberská žena s velbloudicí – ach!

Výkřik houslí zvíří prach, zvířata vycházejí z mříží náměsíčná, jak ovce k stříži.

Smích hořkých klaunů plaší strach, pro úsměv dětí v polostínu šapitó – – cink cink!

Bim bam!! Už začínají!!!

Cikánka lije zvony z cínu.

2. místo – romština

Eva Kropiwnická

Přivedl jsem ji zpátky domů

Vrátil jsem se z věznice, vidím nejstarší dceru doma, seděla s nejmłodšími sourozenci. Ptal jsem se jí, kde je maminka?! Tatínku, nechala mě s dětma, šla za svým milým.

Šel jsem za svojí ženou, klepu do dveří. Otevř', nebo ti vytřískám dveře!

Co tylehkáženo, cojsi udělala dětem, ty se staráš jen o svého milence? Mnějsi do vězení nenapsala ani dopis. Tomu muži dal facku, neřekl mu nic, ani mu to nevrátil. Ženu chytil za vlasy a zatáhnul ji ven, do auta.

Přivezl jsem ji zpátky k dětem. A teďkom přísahej dětem, že již nikdy neutečeš! Že budeš k dětem hodná maminka,

tak jak má být, ať ti děti odpustí, za to, co jsi jim udělala.

Já jsem ti, ženo moje, vše odpustil.

Žena jen hleděla na svého muže, styděla se a plakala.

Prosila muže a děti o odpuštění.

Nikdy to už neudělá.

Vzala si do hlavy,

že děti a manžel jsou pro ni všechno, že bude žít jen pro ně.

And'om la pale khere

Avlom khere pal e bertena, dikhav khere najphuredera čhajora, bešelas le ciknederenca čhavenca. Phučav latar, kaj e daj?! Dadeja, mukhlas man le čhavenca, geľa pal peskro pirano.

Geľom pal peskri romňi, durkinav andro vudar.

Phundrav, bo tuke phagerav o vudara!

Daralas e romňi le piraneha, aľe phuterde.

So tu loki džuvľi kerďal le čhavage, starines tut pal o pirano?

Mange andre bertena ľil nachindľal. Le romeske čhindľa pal e čham, naphendľa leske nič, ba leske aňi pale nadiňas.

La romňa chudľas balendar u cirďľas la avri,

u čhidľa andro motoris.

Ligendľa la khere ko čhave.

Akanak tu prisahin le čhavage, hoj lendar šoha nadenašaha!

Hoj aveľa lačňi daj, sar pes kampil, te tuke o čhave prebačinen, so tu lenge kerďal.

Me tuke prebačindľom,

so tu mange, romňori miri, kerďal.

E romňi dikhelas pro peskro rom, ladžalas pes he rovľas.

Phendľas peskre čhavage he le romeske te lake prebačinen.

Šoha ničgda imar oda nakerela.

ľľa peske e romňi andro šero, hoj o čhave he o rom hin vaš lake savoro,

hoj dživľa ča vaš lenge.

2. místo – čeština

Mária Hušová

vyšlo v minulém čísle

3. místo – romština

Květa Podhradská *

3. místo – čeština

Pavla Bobková *

* Vychází elektronicky a do tisku z důvodu rozsáhlejší formy uvedeme v roce 2023.

Mediální obraz Romů

Téma, které už jsme v Romano hangoš čtenářům několikrát otevírali a je stále, řekla bych, aktuální. Mediální obraz Romů v české společnosti je podle mě proměnlivý. Není vždy všechno jen jednostranné a ne na všechno je jen jediný úhel pohledu. Soužití většinové společnosti s Romy bylo vždy nějak komplikované a někdy i neřešitelné. Častokrát docházelo k nepochopení z obou stran a ke konfliktům. Z historických poznatků víme, že Romové byli pronásledováni a stávali se terčem nesnášenlivosti, a to buď kvůli svému etnickému původu nebo tím, co je odlišovalo. Ve školských zařízeních žijí romské děti a studenti nemálo rasistických situací, které pramení právě z nedostatečného vzdělání o romském etniku. Většina informací o Romech bude spojovaná s nápisy typu: „Romové zneužívají sociálních dávek, Romové jsou nepřizpůsobiví, kriminální a nezaměstnaní.“ A nebo také reportáže o tom, jak Romové někoho okradli a jsou označeni jako ti špatní. A mohla bych dál jmenovat další témata, o kterých se v médiích dočtete. Z toho všeho, co si člověk přečte nebo slyší a vidí, si pak udělá nějaký koncept a tím pak může hodnotit, dalo by se říct, i všechny Romy.

Sociální sítě, jako je Facebook, Twitter a jiné, nabádají lidi k vulgárním nenávisným projevům a komentářům. A často jsme znechuceni, kolik vulgarit a lží z úst lidí vypustí. Lidem absolutně nic nařiká právo na ochranu osobnosti, dělá jim potěšení urážet druhé a o nějaké slušnosti nemají ani páru. Nemalá část majoritní společnosti stále věří všelijakým mýtům a hoaxům o Romech. Anž by se přesvědčili, zda jsou informace, kterým věří, pravdivé. Ve společnosti chybí zodpovědnost, vědomí důsledků a empatie.

Otázkou však zůstává, zda se situace Romů aspoň trochu změnila. Dalo by se říct, že i když vidíme pozitivní změnu a Romové mají větší postavení a stávají se z nich pracovitě, cílevědomě a uznávané osobnosti v různých sektorech, přesto v podvědomí české společnosti je a bude zrnko té nesnášenlivosti i napětí. Negativní zprávy o romské menšině mají dopad na to, že posilují a zdůrazňují stereotypní vnímání romského etnika. Naopak pozitivní zprávy o romské menšině jsou těmi, které všechno „zlé“ prosvěcují a přinášejí naději. Myslím, že je to práce obou stran, všichni bychom se měli snažit o to, aby se nám žilo líp, a překonávat své omezení a zatvrzelost.

Měli bychom si udělat pořádek a rozhodovat se sami za sebe. Vést mezi sebou rozhovory o tom, co je špatně nebo o tom, jak bychom se k určitým situacím a událostem měli zachovat, popřípadě umět reagovat na daný problém. Umět věci říkat slovy lásky a upřímně. A je i na nás, abychom se naučili šířit příběhy reprezentativních Romů, kteří mezi námi žijí. Pojďme i my aktivně a společně změnit pohled na nás Romy. Věřím, že každý z nás má druhým co předat. I naše životní příběhy můžou změnit obraz ve společnosti.

A jaký názor na to mají ostatní? Ptala jsem se:

Eliška Formanová, sociální pracovnice v nízkoprahovém zařízení Bunkr, Nový Jičín

Myslím si, že žijeme ve společnosti, která za poslední dobu v tomto ohledu hodně vospěla. Romové už nejsou tak moc odsouváni na kraj naší společnosti, ale začínají být stále více vidět. To samozřejmě zásluhou a vytrvalostí romských aktivistů, a to jak jednotlivců, tak celých skupin. Zásluhu na tom mají i Češi, kteří se taky zasloužili o to, aby byli Romové vidět a nebyli upozadováni jen kvůli rasovým předsudkům. A ne jenom aktivita různých skupin a jednotlivců prosadila větší medializaci Romů, ale taky, a to hlavně, to, že Romové se začali prosazovat více tím, co umí. Více ukázali společnosti, jak jsou to nadaní sportovci, muzikanti, řemeslníci, ale i kuchaři, spisovatelé a moderátoři. I když to pro ně nemohlo být lehké, tak se postavili většině a šli jako menšina dopředu a chtěli být vidět, a tím podpořili další a další. Dali najevo, že i když je jich méně, tak nemusí být méněcenní a můžou dosáhnout velkých cílů a být vidění.

Ladislav Mucha, umělec, Rakovník

Mediální obraz nás Romů je velmi špatný, samozřejmě. Mediální prostředí si to přeje, protože to budí pozornost a ta prodává. Clickbait, kde v nadpisu článku stojí negativní informace o Romech, to většinu lidí zaujme. Mně ale hlavně chybí romské osobnosti, o kterých by se psalo v pozitivním duchu. Osobnosti, které by se vyjadřovaly k veřejnému dění a jejichž názor by byl obecně přijímaný a respektovaný. Věřím, že kdybychom takové osobnosti měli, mediální obraz by se mohl měnit. Chybí nám lidé, kteří jsou vidět v mediálním prostředí a kteří jsou elitou ve svém oboru.

Monika Kokyová, kuchařka, Brno

Mediální obraz Romů ve společnosti? Za mě je to velmi slabé, pořád je to tu hodně špatně, co se týče České a Slovenské republiky. Velký rasismus! Doufám, že se to ale pomalinku změní, bude to ještě nějaký rok trvat, tak jak v jiných státech v EU.

Veronika Kačová

E baba

„U bajines akana varesostar, so kerđal, babo?“ Šunav varekas te phučerel paš miro hađos, ale aňi nadžanav, k'oda mandar phučel, the soske mange phenel babo. Kaj oda som? U k'oda hin kola gadži andro parne grati, soske mange del pozoris pro miro phurđipen? Pal jekh ora, so duminavas, pelom pr'oda, hoj pašluvad andre špitaľa u nane man imar but časos pro dživipen. Kola cikňi čhaj, so mandar phučerelas vareso, hiňi miri vnučka Elisabeth... Hmm, ta so imar, oda keren kole berša, hoj furt ča bisterav. Hin mange 59 berš, no talam, mišřinav... U so mandar e cikňi phučerelas? Ta phučel mandar mek jekhvar: „Babo, bajines akana varesostar, so kerđal andre tiro dživipen?“ Chvilka duminav, ale palis imar lake dav duma: „Hi, mri čaj, bajinav, ale buter bajinav kolestar, so andre miro dživipen nakerđom než kerđom. Ale hi, mek pes vareso rakhela, no... Bajinav kolestar, hoj našađom miro lačo kamiben, u te la imar našađom, aňi nakeravas nič vaš oda, te les te chudav pale. Mišřinav tire papus, Elisabeth,“ phendom lake. „Hi, čačo, hoj akana čeporo pobisterav, ale koda đives, sar man leha prinđardom, peske pamatinav lačhes. Tiž peske pamatinav đives, kana mandar o Viktoris gela het. Samas terne, lače berša, ehas amen 20 berš. Mukhľa man ča kavka, phendľa mange, hoj man imar nakamel. U gela mandar het... The me? Naphendom vobec nič. Nakeravas nič vaš oda, kaj les te dochudav pale, aňi peske narakhľom ňikas avres, ča vaš kada, te man hinke nane kajsi dukh, so man has le Viktoristar. Manuš, kas dikhavas najradeđer, man imar nakamel... A te pes rakhľa vareko, ko bi man šaj kamelas, radši lestar denašavas het. Ta som khatar 35 berš korkori. He bajinav kolestar, hoj sar somas terňi, nadavas pozoris pro miro sasřipen. U adadžives oda dičhol kavka. Som andre špitaľa, aňi polokores nadžanav, sar pes vičinav, načujinav mire čanga, aňi aver kokalos andro miro teštos. He bajinav kolestar, hoj man chudľa a nasvalipen Alzheimer. Sar somas terňori, keravas peske kalestar le kamaratenca pherasa, ňigđa bi namišřindomas, hoj zrovna man kaľa nasvalipen chudela. Mek peske pamatinav, Elis, sar has tri dajori phari, mek tuha... Me peske bešavas avri, užaravas, sar vaš ma avela autobusis. Bešelas paš mande jekh čhaj, ehas phari, dičholas, hoj hiňi smutno, ta latar phučľom, keci čhon imar hiňi phari. Dičholas, hoj darandila, sar latar kada phučľom, ale palis mange phendľa pale, hoj imar 7. čhon. U sar latar phučľom, sar dživel, phendľa mange, hoj naláčhes. Phenavas peske, soske, joj hem hiňi kajsi terňi... Phendľa mange, hoj la nane ňiko, imar ča e daj, ale lakri daj hiňi nasvali the imar phuri. Phendľa, hoj pal late daral, hoj pes daral he pal peskri cikňi čhaj, so laha hiňi phari. Phendom lake, hoj pes lakri dajori sig te sasřarel, u hoj o ciknoro te avel sasto he bachtalo... Terňi čhaj ušřifas upre pal e lavkica, khosľa tele o apsa, so la has paš e jakh, phenel: „Mamo, ušři, imar amenge kadej o autobusis.“ Až palis mange avlas andro šero, hoj davas calo doba duma mira čaha. Ta kamavas tuke, mri čaj Elis, te phenel, hoj te naaves kajsi nasvali, sar aveha phuri sar me. Vaš kada tuke furt tri daj phenel, hoj des pre peste pozoris. Tu sal mek terňori, šaj vareso keres. Me imar na, me ča užarava, sar vaš ma avela, u drukinela mange pro vudar... No, hem imar džanes, ko... Ale imar nabajinav ňisostar, hem hin man lači čhaj, he šukar vnučka sar tu sal, Elisabeth.“ Chudľom la pal o muj, asandřilam pre peste... u duminav, hoj oda has oda posledno, so imar andre miro dživipen dikhľom.

Andrea Kačová
foto: Sabir Agalarov

S Michalem Mižigárem o tom, jak Romové slaví Vánoce

Michal Mižigár pochází z Písku a je absolventem romistiky na filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracuje v charitativní organizaci Compas v britském Peterborough, přednáší o romské historii, romském jazyce a romství. V rozhovoru se dočtete, jak Romové v dřívějších dobách slavili Vánoce a jaké to je dnes.

Ahoj, Mižu, mohl bys nám říct, jak dřív Romové slavili Vánoce?

Ahoj, Veroniko. Na tuto otázku nemohu odpovědět z osobní zkušenosti, ale z vyprávění. Co víme, naše rodiny na východním Slovensku prožívaly Vánoce nejen jako katolíci, ale i pravoslavní křesťané. Romové chodili k sobě vinšovat, navzájem si přáli a odpouštěli si. Po večeři se chodilo koledovat, na což slovenští sedláci čekali, protože věřili, že obdarování chudobných koledníků jim přinese štěstí. Ve srovnání s dnešními konzumními Vánoci z vyprávění víme, že ty Vánoce byly hodně o respektu a úctě mezi lidmi, vzájemném odpouštění si a tradicích.

Jak v dnešní době, podle tebe, slaví Romové Vánoce? Co je jiné, než bývalo předtím?

Romové v České republice už neslaví Vánoce jako jejich dědečkové a babičky dříve na Slovensku. Můžeme říct, že Romové slaví Vánoce jako ostatní Češi, s jistými výjimkami v některých rodinách. V současné době jsem svědkem toho, že se v rodinách zažívá nostalgie, zejména u starších lidí.

Jaká jídla se dřív vařila na Vánoce?

Štědrovečerní večere nebývala tak bohatá jako dnes. Mezi tradičními jídly se podávaly například bobaľki – buchtičky s mákem, holubki – plněné zelné listy, slovenská polévka kapustnica, mačanka a šin-

ga – záviny s mákem, kakaem nebo tvarohem nebo taky pišota – plněné taštičky. To už ale zaniká a málokde najdete na stole tato jídla. V některých rodinách se třeba dělají dva druhy jídel a potom mívají klasické české Vánoce – kapr, řízek s bramborovým salátem, a ostatní dobroty.

„Je to čas, kdy by se člověk měl zastavit, být společně s rodinou a říct jim, že je má rád, dokud ještě ty lidi kolem sebe má.“

Jaké dárky si lidé mezi sebou na Vánoce dávali?

Z vyprávění prarodičů vím, že Romové po druhé světové válce byli tak chudí a mívali velké rodiny, že se žádné dárky dětem nemohly dávat. Děti měly radost, že dostávaly sladkosti a největší radost byla z vánočního stromečku.

Jaké zvyky se u Romů dříve na Vánoce dodržovaly? A jaké jsou rozdíly mezi romskými a českými zvyky o Vánocích?

V některých rodinách se ještě tradice dodržují buď tím, že vaří romská tradiční jídla, která jsem zmiňoval, anebo třeba svazují lžice po večeři, aby se držela rodina pohromadě. Po večeři se někteří Romové společně myjí ve vodě, ve které jsou mince, aby měli peníze i v příštím roce. Tam, kde někdo z rodiny už nežije, dává se pro něj za okno talíř a trocha z každého jídla z večere. Dnes už těch rozdílů asi moc není, až na tu kuchyň a hudbu. U Romů je větší soudržnost, ale to je i v některých

neromských rodinách. Myslím si, že se to nedá srovnávat.

Chodili Romové o Vánocích častěji do kostela než dnes?

Dříve se chodilo více než dnes. Na Slovensku obecně chodí více Romů do kostela než u nás.

O čem by, podle tebe, měly být Vánoce?

Podle mého by o Vánocích každý měl vědět, co je jejich podstatou – narození Ježíše Krista. Je to čas, kdy by se člověk měl zastavit, být společně s rodinou a říct jim, že je má rád, dokud ještě ty lidi kolem sebe má. Určitě ty svátky nejsou o drahých dárkách.

Mižu, jsou nějaké romské koledy? Jaké jsi slyšel?

Co se týče koled, když jsem byl malý, žádné romské koledy jsem neznal. Možná teď vznikly nějaké písničky v křesťanských apoštolských církvích, ale já je neznám.

Na jakou vánoční pohádku se díváš nejraději?

Teď už se tolik na pohádky nedívám. Přes celý rok bývám pryč, tak jsem rád, že jsem o svátcích s rodinou a užívám si to, že všechny navštívím. Když je čas, rád si něco přečtu, na co během roku nemám čas.

Co bys popřál všem lidem o Vánocích?

Letos bych popřál všem lidem hlavně pokojné Vánoce v kruhu nejbližších, aby ve svých rodinách zažili radost a pokoj. A v novém roce pevně zdraví a štěstí!

Mižu, já ti mockrát děkuji za tvůj čas, který jsi nám věnoval. Přeji ti hodně štěstí, zdraví a krásné Vánoce!

rozhovor vedla Veronika Kačová
foto: Ondřej Tylčer

Michal Mižigár vakerel pal oda, sar o Roma líkeren e Karačoňa

O Michal Mižigár avel khatar Písek, avri študinda romistika pre filozofiko fakulta pre Univerzita Karlovo ke Praha. O Michal kerel bufi andre charitativno organizacija Compas andro britsko foros Peterborough. Vakerel le manuŝenge pal e romaňi historija, romaňi čhib the romipen. Andro vakeriben tumen doginena, sar akor o Roma líkerenas e Karačoňa the sar líkeren adadives.

Servus, Mižu, šaj amenge phenes, sar akor o phure Roma líkerenas e Karačoňa?

Servus, Veroniko. Pre kada phučiben našti odphenav khatar miro dživipen, ale pal o vakeriben. Sar džanas pal amari familija andro vichodno Slovensko, o Roma líkerenas e Karačoňa na ča sar katalika, ale he pravoslavna křestana. O Roma phirenas te vinšinel maškar peste the odmukhenas peske. Pal o rafakero chaben pes phirlas te koledinel. Pre kada o slovenska gazda užarenas, vaš oda hoj paťanas, hoj dinavipen le čoren koledňiken lenge anela bacht. Te oda thovas kije adadiveskeri konzumno Karačoňa, khatar vakeriben džanas, hoj čirla e Karačoňa ehas buter pal e paťiv maškar o manuša, jekhe avreskeri odmukhipen, the pal o tradiciji.

Sar, perdal tute, líkeren e Karačoňa o Roma adadives? So ehin aver sar akor?

O Roma andre Čechiko republika imar e Karačoňa nalíkeren kavka, sar lengere phure dada the daja pre Slovensko. Šaj phenas, hoj o Roma líkeren e Karačoňa kavka sar savore gadže, viňimki hine andre varesave familiji. Adadives džanav, hoj pes andro familiji maškar phureder manuša buter leperel.

Save chabena pes akor pre Karačoňa tavenas?

Chabena pre Vilija nahas but sar adadives. Maškar tradična chabena pes tavenas bobalki, holubki, kapustňica, mačanka, šinga makoha, kakaoha lebo ciraleha, lebo tiž pišot. Oda pes imar ale našavel,

the pro skamind but nadikhena kale chabena. Andre varesave familiji pes taven duj chabena, the palis len ehin klasicko čechiko Karačoňakapros, riski le bandurkengro salatoha, the aver lače chabena.

Save darčeki peske o manuša maškar peste pre Karačoňa denas?

Khatar vakeriben mira phura dajorakro the phure papuskro džanav, hoj o Roma pal o dujto svetovo mariben ehas kavka čore, the ehas len bari familija, hoj nisave darčeki le čhavorengena našti denas. O čhavore ehas rado, hoj chudenas gulipena, the nekbareder radosta len ehas, sar dikhle o karačoňakero stromos.

|| „Ehin oda časos, kana bi pes o manuš majinlas te za-ačhavel, te avel jekhetane la familijaha the te phenel lenge, hoj len dikhel rado, pokla mek kole manuša ehin paš leste.“ ||

Save sikhlipena pes akor pre Karačoňa líkerenas? The save hin averipena maškar romaňi the gadžikaňi Karačoňa?

Andre varesave familiji pes mek o tradiciji líkeren, kavka, hoj pes tavel tradična chabena, save phenđom. Lebo pes phanden pal o chaben andre peste o roja, kaj e familija te chudel jekhetane. Pal o chaben pre Vilija pes varesave Roma jekhetane thoven avri andro paňi, so andre ehin thode o churde love, kaj len o love te avel he andro nevo berš. Kodoj, kaj imar vareko khatar familija nadživel, pes tel e blaka thovel taňiris, the sakonestar vareso khatar chaben. Adadives imar kole averipena hem but nane, talam pre kola kuchňa the bašaviben. Maškar o Roma ehin buter jekhetaniben, ale

oda ehin he andre gadžikane familiji. Šaj phenav, hoj pes oda nadel te thovel kije.

Phirenas o Roma buter andre khangeri pre Karačoňa sar akana?

Akor pes phirlas buter sar adadives. The pre Slovensko phiren buter Roma andre khangeri sar k'amende he adadives.

Pal soste bi majinlas te avel e Karačoňa?

Pal miro, bi sako majinlas te džanel, so ehin nekbareder pre Karačoňa – ulišagos le Ježis Kristus. Ehin oda časos, kana bi pes o manuš majinlas te zaačhavel, te avel jekhetane la familijaha the te phenel lenge, hoj len dikhen rado, pokla mek kole manuša ehin paš leste. Bizo kole inepa nane ča pal o kuč darčeki.

Mižu, ehin varesave romane koleđi? Save šundal?

So šaj phenav pal o koleđi, sar somas ciknoro, nisave romane koleđi naprindžaravas. Šaj pes akana kerde varesave gila andre křestansko apoštolsko cirkvi, ale me len naprindžarav.

Savi karačoňakri paramisi dikhes nekradeder?

Akana imar pro paramisa but nadikhav. Calo berš som het, ta som rado, hoj pre Karačoňa šaj avav jekhetane la familijaha, rado len savoren dikhav. Te man hin časos, ta peske rado peginav vareso, pre soste man nane časos tel calo berš.

So bi vinšinehas savore manuŝenge pre Karačoňa?

Ada berš bi vinšnavas savore manuŝenge but smirom pre Karačoňa maškar peskre pašutne džene, hoj maškar peskre familiji te predživen radosta the smirom. The andro nevo berš but sastipen the bacht!

Mižu, me tuke but palikerav vaš tiro časos, savo amen diňal. Vinšnav tuke but bacht, sastipen the šukar Karačoňa!

Phučelas e Veronika Kačová

Babička

„A lituješ teđ něčeho, co jsi udělala v životě, babi?“ Slyším se potichu něko-ho zvědavě ptát u mé postele, aniž bych věděla, kdo se mě vůbec ptá, a proč mě oslovuje babi. Kde to vůbec jsem? A kdo je ta paní v bílém, proč mi kontroluje dýchání? Po hodině přemýšlení jsem si vlastně uvědomila, že ležím v nemocnici s velmi nízkou nadějí na život. A mladá slečna vedle mě, která se mě ptala na otázky, je má vnučka Elisabeth... Ach, no jo, dělají to ty roky, že neustále zapomínám. Je mi 59 let, no, teđ myslím... A na co se mě vůbec Elis ptala? Ptá se ještě jednou: „Babi, lituješ něčeho, co jsi v životě udělala?“ Chvilí popřemýšlím a po pár minutách začnu vyprávět: „Ano, lituji, ale spíš lituji věci, které jsem v životě neudělala, než udělala. Ale tak ano, něco se taky najde, no... Lituji toho, že jsem ztratila svou pravou lásku, a když už jsem ji ztratila, ani jsem nebojovala o to ho získat zpět. Myslíím tím tvého dědečka, Elisabeth,“ povídám jí. „Sice teđ trošku zapomínám, ale přesně si pamatuji den, kdy jsem se s tvým dědečkem Viktorem poznala, ale taky si přímo pamatuji den, kdy mě opustil. Byli jsme mladí, tak dvacet let. Nádherná léta, staré časy... Viktor se se mnou rozešel zničehonic, jen tak. Řekl mi, že už to necítí tak jako předtím, a prostě... Najednou zničehonic odešel z mého života, a já neřekla vůbec nic. Nebojovala jsem o to ho získat zpět, ani jsem si nehledala nikoho jiného, s kým bych mohla být šťastná. Člověk, který pro mě znamenal vše, mě přestal mít rád... Akdyž se objevil někdo, kdo by mě mohl milovat, radši jsem utíkala. Abych nezažila tu stejnou bolest jako tenkrát. Tož tak od svých 35 let jsem vlastně sama. A taky lituji toho, že jsem v mládí nedbala na svoje zdraví, a dnes tomu odpovídá tohle. Jsem v nemocnici, ani pomalu netuším, jak se jmenuji, necítím nohy a ani žádnou jinou kost ve svém těle. Taky lituji toho, že mě do života přišel navštívit Alzheimer. V mládí jsem si z té nemoci dělala s kamarády srandu a nikdy by mě nenapadlo, že postihne zrovna mě. Taky si pamatuju, Elis, když byla tvá maminka těhotná, zrovna s tebou... Já seděla na autobusové zastávce, čekala jsem, než dorazí autobus. Seděla jsem vedle mladé paní, která byla těhotná. Vypadala docela smutně, tak jsem se jí odvážila zeptat, v jakém je měsíci. Vypadala vyděšená, když jsem se jí na to zeptala, ale pak mi řekla, že je v 7. měsíci. Zeptala jsem se jí, jak se má, odpověděla, že hrozně. Nechápal jsem proč, vždyť je tak mladá, ještě celý život před sebou... Řekla, že je smutná, protože nemá nikoho kromě svojí mámy, ale vypadá to s ní hrozně, protože už je stará a nemocná. Povídala, že se o ni dost bojí, a taktéž o svoji nenarozenou dcerku. Řekla jsem jí, že je mi její maminky moc líto a přála jsem jí, ať se brzy uzdraví a ať se miminko narodí v pořádku... Mladá paní si utřela slzu u koutku oka, postavila se, když přijel autobus, se slovy: „Pojď, mami, už nám to jede.“ A až po chvíli jsem si uvědomila, že jsem mluvila celou dobu se svojí dcerou. Takže, moje milá Elisabeth, doufám, že nebudeš ve stáří stejně nemocná jako já teđ. Proto ti neustále říkáme s tvou mámou, ať dávaš pozor na svoje zdraví. Jsi ještě mladá a celou svoji budoucnost ještě můžeš ovlivnit. Já už ne, jen čekám, než mi zazvoní na dveře... No, ty už víš, kdo... Ale jinak nelituji ničeho. Mám úžasnou dceru a tak nádhernou vnučku jako jsi ty, Elisabeth.“ Pohládila jsem ji po tváři, usmály jsme se na sebe... a myslím, že to bylo to poslední, co jsem ve svém životě viděla. **Andrea Kačová**

foto: Sabir Agalarov

foto: Sabir Agalarov

Fotografie Claude a Marie-José Carret

Otisk cest
7 | 4 | 2021 — 31 | 12 | 2022

MINISTERSTVO KULTURY
B | R | N | O

Ceník inzerce

celá strana 5 000 Kč (rozměr 26×40)
1/2 strany 3 500 Kč (rozměr 26×20 nebo 40×13)
1/4 strany 1 500 Kč (rozměr 13×20)
menší formát – 7 Kč/cm²
Sleva při opakované inzerci na druhé a další vydání 25%

žádosti o inzerci na: holomkova@srm.cz

Adresa redakce Romano hangos
a Společenství Romů na Moravě

SRNM

Cejl 460/35, Brno 602 00
tel.: 545 246 673 www.srm.cz
číslo účtu: 2300661977/2010

Předplatné Romano hangos

příjmení, jméno: .....
název organizace: .....
adresa, PSČ: .....
e-mail: ..... telefon: .....
počet objednaných výtisků: .....

způsob platby: hotově složenkou
 bankovním převodem bez faktury; variabilní symbol:
 bankovním převodem na fakturu

vyplněný formulář zašlete na adresu: Romano hangos, Cejl 460/35,
Brno 602 00. Fio banka, číslo účtu: 2300661977/2010

cena předplatného pro rok 2022 je 300 Kč

m r k muzeum romské kultury

literární sklizeň pro vaše uši

Phabařin

audiopovídky
romských autorů

Povídky, básně, úryvky z knih romských autorek a autorů
(Tera Fabiánová, Elena Lacková, Iveta Kokyová, Andrej Pešta aj.).
Hlas propůjčili romské a české interpretky a interpreti (Margita Lázoková, Barbora Hrzánová, Jan Cina, Štefan Ferenc aj.).
Audiopovídky vychází bilingvně v romském a českém jazyce.

Volně k poslechu na Spotify, Soundcloud
nebo skrze QR kód na rommuz.cz.

Projekt je finančně podpořen Ministerstvem kultury ČR.
Muzeum romské kultury k jeho přípravě přizvalo nakladatelství
romské literatury KHER a další příznivci romské literatury.

MINISTERSTVO KULTURY
B | R | N | O

ROMA tv

hledá do svého teamu nové posily na
tyto pracovní pozice:

moderátor
zvukař
kameraman a střihač
grafik

své CV posílejte na:
romatv@seznam.cz

Jihomoravský kraj

MINISTERSTVO KULTURY

B | R | N | O

Romano hangos / Romský hlas. Vychází s finanční podporou Ministerstva kultury, Jihomoravského kraje a Statutárního města Brna.
Vydává Společenství Romů na Moravě. Registrováno Ministerstvem kultury ČR pod č. E 8154.

Redakce: Sabir Agalarov (šéfredaktor) romanohangos@gmail.com; Alica Heráková, Tomáš Ščuka. Grafická úprava a sazba: Radim Šašinka.
Redakční rada: Roman Čonka, Prešov; Alica Heráková, Brno; Drahomír Radek Horváth, Děčín; Ivona Parčiová, Brno; Barbora Antonová, Brno; Margita Racová, Brno.

Adresa redakce: Cejl 460/35, 602 00 Brno, tel.: 545 246 673, e-mail: romanohangos@gmail.com, Elektronická verze: www.srm.cz.

IČO vydavatele: 44015178. Bankovní spojení: Fio banka, číslo účtu: 2300661977/2010. Tiskne: Samab press group, a.s., Cyrilská, Brno. Rozšiřuje: Kongrestakt Brno.